

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Praėjusio laiko atplaišos

Ar įmanomas tylus ir prasmingas švenčių laukimas šiomis neramiomis, sumaišingomis dienomis, kai aplink virte verda politiniai ir kultūriniai skandalai ir sklendo spalvoti tuštybės burbulai?.. Įmanomas. Tik reikia pasitraukti truputį toliau nuo viso šito nenatūraliai spalvingo banalybės srauto, kad jis nenusineštų su savimi. Įsitverti to, kas tvirta, paprasta, amžina. Ir sena.

Žodis „sena“ šiandien nepopuliarus (netgi šnekant apie antikvarines vertybes – panašu, kad koks neva ekologiškas ar kažką tausojantis eklektiškas *modernas* yra vertesnis už rokoko stiliaus komoda). Senas yra Shakespeare'as, Miltonas, Dante. Sena yra istorija (netgi sovietmetis nurašomas į senienas, nors jo poveikis dar labai gyvas ir ryškus, ir netgi tų žmonių, kurie jame negyveno, gyvenimuose). Sena yra filosofija – toji, kuri kelia metafizinius klausimus ir apeliuoja ne į išorinį žmogų-biologinę būtybę (gyvūną), o į vidinį žmogų, dvasinę būtybę. Sena yra literatūra, kurios gyvybė – grožio, kartais netgi šurpauš, ieškojimas, tiesos ir tobulybės alkis, nenumaldomas kartarsio (apsivalymo) geismas.

Visa tai, kas sena, šiandien yra neįdomu. Tam jaunam pasauliui, kuris eina į priekį. (Na, jam taip atrodo, kad eina, nors būtų galima sakyti, kad jis tiesiog sukasi kaip voverė rate). Ir dar kartais koks senas krienas politikas (ne iš gudrumo, veikiausiai iš noro įtikti rinkėjui) pasako, kad taip ir reikia – eiti į priekį, nesidairant atgal.

Nors išmintingam žmogui aišku, kad einant pravartu sustoti. Apsidairyti. O kartais netgi žengti kelis žingsnius atgal. Kad belėkdamas į priekį, nenugarmėtum į bedugnę.

Ir dažnai visa tai, ką šiuolaikinis gyvenimas pateikia mums kaip „nauja“, „jauna“, „pažangu“, tėra plonytė muilo burbulas luobelė. Tviskanti, spindinti ir kaipmat subliūkstanti. Ir tuos purslus, kurie patenka į akis, reikia kuo greičiau išsiplauti, nes jie yra nuodingi.

Kad galėtumei spręsti, kas yra pažanga ir kur ji mus, sparčiai belekiančius į priekį nuves, kaip žmogui suplanuoti savo likimą, reikia turėti, kaip sakė Bulgakovo „Meistro ir Margaritos“ Volandas, bent jau tūkstantį metų. (Ir tai, jo nuomone, nedaug). O mes, trumpaamžiai drugeliai, kurie nežinome netgi savo rytdienos, planuojame ne tik savo, bet ir žmonijos, ir pasaulio ateitį. Sudarinėjame išankstinius sąrašus. Prognozuojame dalykus, kurie nuo mūsų nepriklauso.

Koks keistas, koks nenusipėjamas yra šis pasaulis!.. Koks neramus, jaudinantis yra mūsų gyvenimas!.. Argi neverta, artėjant šv. Kalėdų paslapčiai, nors trumpam pamiršti kasdienius rūpesčius ir pagalvoti apie tai?..

Kokios spalvos angelo sparnas, kuris paliečia tavo sapnuojantį, ar nuo užgesusios advento žvakės pakilęs aйтrus dūmas neprimena užsispyrusios sielos, ar senose, suplyšusiose, išblukusiose nuotraukose įamžinti žmonės priekaištaus tau, šokdami žiežirbomis į akis, kai deginsi tas nuotraukas židiny kaip seno, nebereikalingo laiko atplaišas?..

Renata Šerelytė

Žiemos vakaras.

Nuotrauka iš interneto

Iš laiko išbyra po vieną

*Smėlis byra iš laiko po vieną
Grūdą tol, kol save paaukoja.
Šitaip laikrodis išmuša dieną
Po vidurnakčio tau iš po kojų.*

*Tuoj užges gervuogynai pamėlę,
Ir kiekvienas, kuris čia gyveno,
Pamažu virs į pustomą smėlį,
Kurs iš laiko išbyra po vieną.*

Stasys Jonauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Praėjusio laiko atplaišos • 2-as psl. Algis Norvilas: ant rankų išvežtoji karta ir likimo laikas. Kalbino Gediminas Mikelaitytis (2) • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Tryliktojoje Kauno bienalėje – dabartinė pasaulio situacija per meno prizmę • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Vis dar nepažangios Kalbos premijos laureatė • 6-as psl. Aldona Ruseckaitė. „Išrašyti šviesų vardą...“ • 7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Lietuviški Kalėdų kūrėjai • 8-as psl. Ant rankų išvežtoji karta ir likimo laikas (tęsinys)

Kitame numeryje: Pirmasis lietuviškas filmas, pradingęs Amerikoje • Žemaitės proanūkė apie savo talentingąjį promočiutę

Algis Norvilas: ant rankų išvežtoji karta ir likimo laikas (2)

Tęsinys. Pradžia 2021 m. gruodžio 11 d. „Kultūroje“

Kalbina **Gediminas Mikelaitis**

Esate trečiosios kun. Stasio Ylos „Ateitininkų vadovo“ laidos (2006) redaktorius. Kaip šiuolaikiniams ateitininkams sekasi spręsti pamatinius klausimus: atsispirti neigiamoms pasaulėžiūrinėms įtakoms, ugdyti krikščionišką kultūrą ir katalikišką inteligentiją?

Šioje Atlanto pusėje ateitininkai yra susiorganizavę į Šiaurės Amerikos ateitininkų vieneta, trumpai ŠAA, kuriam vadovauja ŠAA taryba, trumpai ŠAAT. Šiuo metu ŠAAT pirmininkauja darbštus ir išmintingai veiklą vedantis Darius Polikaitis. Galime tik džiaugtis ŠAAT nuveiktais darbais dėl artėjančios ateitininkų jubiliejinės šventės Padėkos dienos savaitgalį Čikagoje. Jau yra paskelbta turiniga akademinė ir meninė programa. Aišku, išėivijos istorinė slinktis yra savo padariusi. Mano laikais Čikagoje ir apylinkėse buvo penketą ar daugiau moksleivių ateitininkų kuopų, dabar beliko viena. Vis dėlto nepaisant sumažėjusio narių skaičiaus, kas labiausiai nuostabu, kad po 70 metų ateitininkų organizacija JAV vis dar gyvuoja, sakyčiau, nemažiau ryžtinga, savimi pasitikinti ir žvelgianti į ateitį. Neseniai į ŠAA tarybą buvo išrinkti trys nauji nariai.

Jūsų minimos neigiamos įtakos visada lydėjo organizacijos gyvenimą. Dar dabar prisimenu anais laikais mestą prieštarinę šūki: „Dainava ar Alabama“. Dabarties laikotarpiu tenka susidurti su vis labiau išsiūbuojančia rojaus pagunda: nepažabotu žmogaus troškimu būti pačiam dievuku. Įdomu, kad šiam reiškiniui jau prieš kiek laiko A. Maceina knygoje „Bažnyčia ir pasaulis“ buvo suteikęs labai taiklų pavadinimą – antropologinis ateizmas. Žmogus, užuot gyvenęs pagal Dievo planą, puola gyventi pagal savuosius įnorių. A. Maceinos knyga pateikia nuostabiai išvalgia postmodernaus žmogaus sklaidą. Nors parašyta laikantis Katalikų bažnyčios mokymo, ji gali būti lengvai perkeliama ir į platesnį akiratį.

Reikia džiaugtis, kad pandemijai atslūgstant, vėl pradeda sugrįžti prie aktyvios veiklos. Jau gruodžio mėnesį vyks moksleivių ateitininkų studijiniai kursai. Nuo kun. Stasio Ylos laikų šie kursai pasižymi stipria akademinė programa, kuri supažindina

Norvilų šeima Suakmenėjusio miško (Petrified Forest) nacionaliniame parke pakeliui į Feniksą Arizonoje lankyti dėdės kun. Romano Klumbio 1990 m. Iš d.: tėvai Jūratė ir Algis, vaikai Kovas, Venta, Aras, Darius

na jaunimą su ateitininkų principais, padėdama jam krikščionybės šviesoje giliau pažinti jį supantį pasaulį, jos gėrį ir blogį, ir rinktis tauresnį gyvenimo kelią. Studentai taip pat ruošiasi savo sąskrydžiui. Linkėčiau jiems pilniau susipažinti su turtingu idėjiniu išėivijos paveldu: A. Maceinos, J. Girniaus ir kun. A. Paškaus darbais. Artimesnė šių autorių pažintis jiems padėtų geriau suvokti katalikų tikėjimo grožį, įgauti brandesnę savosios lietuviškos tapatybės supratimą ir lengviau įveikti aplinkoje pasitaikančius klystkelius. Apskritai tikiuosi, kad ateitininkų šventė suteiks impulso gyvesniam organizacijos klestėjimui, padės jai veržliau pasireikšti lietuviškame gyvenime.

žvilgiu. Palieku tai specialistams. Tačiau galiu šį tą pasakyti apie jo pamatines nuostatas ir darbo savybes. A. Idzelio tyrimus visada lydėjo dvi pagrindinės vertybinės prielaidos. Viena vertybė buvo tautos laisvė kaip priešingybė vergijai; antra, tautos nepriklausomybė kaip pamatinė tautos sklaidos sąlyga, kaip priešingybė būti kitų valdomai. Aišku, jis puikiai suprato, kad šių dviejų vertybių fone vyko daug gerų ir blogų antrinių dalykų. Spėčiau, kad jam nepatiktų, kaip dabar kartais pasitaiko, okupacinio laikotarpio įvykių aprašymai, kurie tėra faktelių kratiniai: X šaudė Y, o po to Y šaudė X. Ir žinokis. Iš tikrųjų tokie įvykių aprašymai nėra jokia istorija, o jos iškraipa, nes jie neatkleidžia žmonišką lygmenį tikslų, siekių, to vertybinio masto, kuris vienintelis veda arčiau istorinės tiesos.

Jis taip pat vis pabrėždavo, jog norint kokią istorijos įvykį ar tarpsnį pilnai suprasti, būtina atskleisti to įvykio kontekstą, gal lietuviškai būtų galima sakyti aplinkybes, sąlygas. Tuo atžvilgiu patikdavo ir įdomių pavyzdžių.

Akį patraukė ir A. Idzelio kruopštumas. Kur nors sutikęs kokią faktą, jis jį nusekdavo iki galo. Vieną dieną papasakos apie kokią faktą, kitą pranešdavo, kad radęs dar daugiau medžiagos. Kartais šis kruopštumas pasirodydavo kaip silpnybė, nes jam nesimatydavo galo.

Galop jis turėjo drąsos. Jis nebijojo paliesti klausimus, kurių Lietuvos istorikai, jo žodžiais, „bijo... išskelti“ (p. 200). Vienas įdomus pavyzdys yra straipsnis „Sovietų Holokaustas Lietuvoje 1940“, kuris pasirodė jūsų minimoje knygoje „Istorikai nenaudoja dalies šaltinių“. Tame straipsnyje jis apžvelgia žydų Lietuvoje dalyvavimą sovietų saugumo organuose, kurie vykdė žmonių persekiojimą ir naikinimą pirmosios okupacijos metu, A. Idzelio žodžiais – Lietuvos holokaustą. Šiuo atžvilgiu jis yra geras pavyzdys jauniems Lietuvos istorikams: visus klausimus dėti ant stalo ir eiti ten, kur faktai veda.

Taip, netrukus turėtų pasirodyti A. Idzelio knyga anglų kalba apie karo meto sovietų ir vokiečių okupacijas. Reikia tikėtis, kad su laiku ji bus išversta ir į lietuvių kalbą.

Kai kurie Lietuvos istorikai (pavyzdžiui, dabartinis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro direktorius dr. Arūnas Bubnys) teigia, kad išėivijos lietuviai, dažnai sukilimo dalyviai, sukūrė pernelyg teigiamą, „romantizuotą požiūrį“ į 1941 m. Birželio sukilimą. Iki šiol Lietuvos istorikai nesutaria dėl Birželio sukilimo vertinimo. Ar išėivijos lietuviai pakankamai prisidėjo, kad būtų atskleista šio sukilimo svarba ir paskelbti istoriniai faktai apie jį?

Aš visiškai su A. Bubniu sutinku. Tačiau jo tei-

Algis Norvilas, artėjant pensijos amžiui

Prieš dvejus metus Vilniuje buvo knygos „Istorikai nenaudoja dalies šaltinių. Dr. Augustinas Idzelis ir Lietuvos okupacijų interpretavimo drama“ (2019) pristatymo vedėjas ir taip pat kalbėjote apie A. Idzelio asmenį. Kuo yra aktualūs A. Idzelio darbai ir jo kelti klausimai? Juk viena jo knyga yra leidžiama anglų kalba, ar yra planų ją išversti į lietuvių kalbą?

Teisingai, A. Idzeliui skirtos knygos pristatyme man teko pakalbėti apie jo asmenį. Tai įvyko visi atsitiktinai, man esant atvykusiam į Lietuvą skaityti paskaitų Lietuvos sveiktos mokslų universitete. Buvo vienas malonus momentas apie jį kalbėti, nes jis buvo senas bičiulis nuo moksleivių ateitininkų stovyklos laikų, kur pirmą kartą susitikome Dainavos stovyklavietėje 1957 metais. Su A. Idzeliu pradėjau dažniau susitikinėti jam apsigyvenus arti Čikagos. Jis labai mėgdavo apie savo Lietuvos okupacijos tyrimo darbus daug pasakoti. Tų pokalbių dėka ir mano paties akiratis gerokai praplėtė. Iki tada turėjau labai bendrą okupacijos laikotarpio vaizdą: okupacija, išvežimai, kažkoks sukilimas, žydų naikinimas, partizanai ir Kronika. Dėl jo pasakojimų, kurie dažnai nusileisdavo iki mažiausių detalių, ir aš pradėjau labiau okupacijos laikotarpiu domėtis ir apie jį pasiskaityti.

Nesu kompetentingas vertinti A. Idzelio darbus turinio at-

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

ginį dar praplėščiau. Ne vien sukilimo dalyviai, bet praktiškai visa pokario išeivija, kiek ji man buvo pažįstama, Lietuvą ir viską, kas buvo su ja susiję, „romantizavo“ ir idealizavo. Aš pats idealizavau partizanų ir iki dabar juos idealizuoju. Tik kur mes gal išsiskirtume, tai dėl šio idealizavimo vertinimo. A. Bubnys, atrodo, tą idealizavimą mato kaip neigiamybę, o aš, priešingai, vertinčiau kaip teigiamybę. Taip sakau todėl, kad, viena vertus, idealistinis požiūris gali padėti atskleisti įvairius istorinio momento posūkius ir užkampius, kurių atitrauktas požiūris neatvertų. Kita vertus, kadangi šis požiūris yra neužslėptas, o viešai matomas ir žinomas, istorikai jau gali imtis atitinkamų priemonių jį atsverti ir papildyti.

Mano rūpestis yra kitas. Dėl istorinės tiesos iškraipymo, padėjus į šalį įgūdžių stoka, dalyko neįmanoma ar kokių keistų nuostatų taikymą, ko aš labiausiai bijočiau, tai sąmoningo nutylėjimo ar net melavimo. Šį rūpestį ypač pajutau, stebėdamas kai kurių asmenų pašalinimą iš Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro einamų pareigų. Ar taip reikėjo, ne man spręsti. Mano dėmesį labiau patraukė to pašalinimo aplinkybės. Pašalinimo akcija, aiškiai matėsi, buvo gerai koordinuota, įtraukta nemažai veikėjų. Stebėjau Vilniaus universiteto istorikų laiką, pilnu pasipūtimo ir pagiežos, pagalvoju, tikrai vertu *pompous ass* medalio. Ir kas ne kas, pas Centro direktorių apsilankė net trijų valstybių: JAV, Izraelio ir Vokietijos atstovai ar ambasadoriai. Ar kas galėtų turėti didesnę, vadinamąją *chilling effect* (neigiamą poveikį). Visai nesistebėčiau, jei kažkur giliai po stalu suveikė ir mamona. Ne anksčiau minėtas „romantizuotas“ požiūris, o šitoks kvaitulys man labiausiai keltų baimę dėl istorinės tiesos, dėl galimų tam tikrų temų nutylėjimo ar tiesos iškraipymo. Matyt, yra jėgų, kurios gal norėtų Centrą visai panaikinti. Bus įdomu, ar Lietuva atsilaikys.

Dėl Birželio sukilimo vertinimo nesutarimo, iš visko, ką esu girdėjęs, galėčiau tik tiek pasakyti. Nemanau, kad tas nesutarimas ateitų iš esmės per Maskvą ar kultų dėl sukilimo tariamo susisiežimo su Holokaustu. To nesutarimo šaknis, spėčiau, slypi tarp pačių lietuvių, kur susibėga kelių srovių priešiškas. Vieniems sukilimas buvo per daug katalikų reikalas; skersomis žiūrėtų ir tie, kurių tėvai ar seneliai nuėjo tarnauti okupantams; gal šalta laikosi ir kai kurie iš tautininkų sluoksnio, nes esu girdėjęs, kad studentija ruošėsi jėga pašalinti A. Smetoną, kečindami sugražinti demokratiją, bet tai sutrukdė sovietų okupaciją. Ilgainiui patys okupantai tapo numatyto sukilimo taikiniu. Manychiau, su laiku nusišlovės tam tikras teigiamas vertinimas, nes sukilimo tikslas yra amžinos vertės – tautos laisvė ir nepriklausomybė. Tačiau nemanau, kad jis kada nors įgaus Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios reikšmę.

Kiek esu su Lietuvos okupaciniu laikotarpiu susipažinęs, svarbiausiu jos momentu laikyčiau visus metus užsitęsusių pirmąjį bolševikmetį, kada tauta buvo pavergta ir sunaikinta jos nepriklausomybė. Tais pirmaisiais okupacijos metais buvo užtaisyta istorinė logika, kuri rutuliuojasi iki šių laikų. Tų metų gale dėl bolševikų žiaurumo ir brukamų beprotiškų permainų tauta buvo atsidūrusi visiško sukrėtimo būklėje (*state of shock*). Jei kalbėtume apie traumą, tai Lietuva ją patyrė tais pirmaisiais metais, vėliau jau vyko taikstymasis su padėtimi. Reikia tik džiaugtis jau pasirodžiusiais to laikotarpio epizodinio pobūdžio leidiniais, kaip Vytauto Leščinsko „Žmogėdrų tarnas“. Tačiau lauktinos išsamios studijos, parodančios pačių okupantų ir okupantams tarnavusių lietuvių, žydų, kolonistų palikuonių rusų vaidmenį iki kaimo lygmens. Kur, kas suiminėjo, tardė, kankino, pyliavą rinko, sudarinėjo tremiamųjų sąrašus ir kt. Tik turint *išsamų ir vientisą vaizdą* bus galima suprasti tolesnę įvykių eigą: sukilimą, sąskaitų suvedinėjimą, pasitraukimą, partizaninį karą, pasyvią rezistenciją, žmonių atotrūkį, emigraciją, savizudynes ir daug kitų dalykų.

Ar išeivijos lietuviai pakankamai prisidėjo, kad atskleistų sukilimo svarbą, tiesiogiai atsakyti negaliu, bet noro faktus surinkti ir paskelbti būta. Juozas Brazaitis, kaip A. Maceina pastebi, pakartotinai visus ragino, o ypač istorikus „galų gale atveikti į sovietinį Lietuvos istorijos klastojimą, nes ko nebus padaryta *dabar*, to nebus padaryta niekada“ (Maceina A., „Kapas be paminklo“, *Aidai*, 1975, Nr. 9, p. 396).

Povilas ir Ona Norvilai su vaikais 50-ties metų vedybinio gyvenimo sukaktuvių proga. Iš k.: pirmoje eilėje Gražina, Povilas Norvilas, Ona Norvilienė, Liucija, antroje eilėje Algis, Kęstutis, Stasys, Kazys, Vytautas

Esate išleidę knygą „Tauta, kalba ir tapatybė“, kurioje nagrinėjate kalbos ir tautinio sąmoningumo ryšius. Šiais metais sukanka 60 metų, kai buvo išleista Juozo Girniaus kertinė knyga „Tauta ir tautinė ištikimybė“. Nuolat opus klausimas – kaip dabartinėmis sąlygomis išlaikyti tautinę tapatybę išeivijoje ir kaip ugdyti tautinę tapatybę pačioje Lietuvoje?

Teisingai pastebėjote, kad J. Girniaus knyga yra kertinė. Ji, galima sakyti, įvardina visas svarbiausias tautinės tikrovės savybes. Savo paties tautybės tyrimus iš dalies suvokiau kaip J. Girniaus knygos minčių pratęsimą psichologiniu atžvilgiu.

Kiek tai liečia išeiviją, veiksniai, turintys lemiamą poveikį tautinės tapatybės išlaikymui, yra gerai žinoti. Bet prieš juos aptariant, manau, tiktų kelios pastabos. Pirmiausia čia jokiū būdu nebandoma vertinti atskiro žmogaus pasirinkto kelio, dažnai nulemtu daugybės aplinkybių. Taip pat nesidomėsiu kokiais nors ypatingais atvejais, kuriuos pilniau suprasti tektų giliau pastudijuoti. Paliksiu nuošalyje ir dabar dažnai linksniojamą Globalią Lietuvą. Ši darinių laikyčiau labiau komercinio pobūdžio dalyku. Jis tautinės tapatybės palaikymui tik tiek būtų reikšmingas, kiek save susitapatintų su veiksniais, kuriuos čia minėsimė.

Kas yra tie tautinės savimonės ir tapatybės išlaikymui reikšmingi veiksniai? Tai įvairios gyvenimo sąlygos ir aplinkybės, kurios eilėje empirinių studijų vis rastos artimai susijusios su sėkmingu tautinės tapatybės palaikymu išeivijoje. Vieni šių veiksnių yra labiau lemtingi, kiti mažiau. Juos čia trumpai pateiksiu kaip kokią formulę.

1. Tankmė, artuma. Tautinės grupės, kurios gyvena tirštai ir glaudžia, ilgiau išsilaiko. Tad, jei nori tautybę išlaikyti, vyk ar kraustykis į tankiau apgy-

vendintą koloniją. Dipukai, aišku, vedini kažkokio gilaus tautinio solidarumo, taip ir darė. Iš visokiausių užkampių, kuriuose atsidurdavo, dėdavo visas pastangas patekti arčiau savųjų. Susidaro išpūdis, kad dabar atvykstantys gal dėl sovietmečiu patirtos bendruomeninės atskirties ne tiek linę tai daryti.

2. Lietuvių kalba šeimoje. Kalba yra vienas svarbiausių tautinės tapatybės veiksnių. Ypač jei šeimoje esama vaikų, su jais visur ir visuomet kalbama lietuviškai. Tai buvo beveik visuotinė praktika dipukų gyvenime. Kiek dabar atvykę taip daro, negalėčiau pasakyti. Tik tiek norėčiau pridurti, kad visiškai nėra ko jaudintis dėl vietinės kalbos įsisavinimo. Vairiai ją išmoksta savaime.

3. Spauda. Svarbu, kad būtų koks nors organas, jungiantis visą lietuvių bendruomenę ir parodantis jos plačiašakę veiklą. Amerikos mastu tą vaidmenį atlieka „Draugo“ laikraštis. Todėl kas tik gali, turėtų nelaukdami jį užsiprenumeruoti. Manau, jau visiems yra aišku, kad internetas to vaidmens atlikti negali. Tiek galiu pasakyti – jei „Draugas“ nustotų eiti, lietuvių bendruomenė Amerikoje daug greičiau pradėtų skaidytis ir slinkti į nutautėjimą. Žmonės liktų suktis savų draugų rateliuose.

4. Parapija. Pagal daugybę empirinių studijų parapija yra vienas svarbiausių veiksnių, palaikančių tautinę savimonę išeivijoje. Nesunku suprasti, kodėl. Sakralinė erdvė glaudžia visus kaip vieną šeimą ir suteikia prasmės išlikti tuo, kas esi. Tai ypač svarbu naujai atvykusiems, jei tik galima, prie lietuviškos parapijos prisirašyti ir joje aktyviai dalyvauti.

Nukelta į 8 psl.

Vytauto Šoliūno vadovaujama Ateitininkų sendraugių centro valdyba 9-ame dešimtmetyje. Iš d.: pirmoje eilėje – Elena Razmienė, Milda Tamulionienė, Ona Abromaitienė, antroje eilėje – Algis Norvilas, Vytautas Šoliūnas, kun. Viktoras Rimšelis, Kazimieras Kriaučiūnas

Tryliktojoje Kauno bienalėje – dabartinė pasaulio situacija per meno prizmę

Bienalėje – daug įvairių šalių menininkų darbų. Parodos rengėjų nuotraukos

Algis Vaškevičius

Kaune neseniai duris atvėrė tryliktoji Kauno bienalė, kuri yra viena iš svarbių „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ šiuolaikinio meno renginių. Iki ateinančių metų vasario 20 dienos bienalė simboliško pavadinimo parodoje „Once Upon Another Time... gyveno jie jau kitaip“ apžvelgs dabartinę pasaulinę situaciją bei analizuos žmonių ištvermingumo ir prisitaikymo istorijas.

Pasak „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ vadovės Virginijos Vitkienės, šiame didžiuliame renginyje pristatomi dešimties menininkų nauji, specialiai šiai parodai sukurti kūriniai, joje galima pamatyti net dvidešimt trijų tarptautinių menininkų ar jų grupių kūrinius. Žiūrovui čia pateikiami įvairūs žmonijos atsparumo bei prisitaikymo atvejai, istorijas pasakojantys filmais, skulptūromis, instaliacijomis, performansais ir balsu: tekstais, poezija bei kitais būdais.

Tarp pačių garsiausių bienalės menininkų – Christianas Boltanskis iš Prancūzijos, Shary Boyle, Janet Cardiff ir George'as Milleris iš Kanados, taip pat Douglas Gordonas iš Jungtinės Karalystės bei Jonas Mekas ir kiti. Lietuvai bienalėje atstovauja Kristina Inčiūraitė, Augustas Serapinas, Emilija Škarnulytė, Indrė Šerpytė, Lina Lapelytė ir kiti.

Anot Kauno bienalės vadovės Neringos Kulik, kai kurios bienalės istorijos kyla iš mitų ir pasakojimų, siejamų su laiko tėkme, virsmis ir evoliucija. Taip pat jos tyrinėja asmenines ir bendruomenines išgyvenimo istorijas. Parodoje siūloma dalintis pasakojimais, išsiskirti įvairiose pasaulėžiūrose bei akimirkose, galinčiose mus sujungti su praeitimi, dabartimi ir net ateitimi.

„Savo darbais, išreiškiančiais įtraukias ir rezonuojančias istorijas, menininkai analizuoja gyvų būtybių, kurios vis dar patiria įvairias priešiško formos: neteisybę, spaudimą ir klimato pokyčius, atsparumą ir prisitaikymą. Parodos tikslas – per istorijų pasakojimo sukuriama artumo jausmą, skatinti auditorijas susijungti, puoselėti empatiją ir, tikimės, sukurti naują supratimą“, – teigė parodos kuratorė kanadietė Josee Drouin-Brisebois.

Ji yra vyresnioji šiuolaikinio meno kuratorė, atsakinga už Kanados ir tarptautinio šiuolaikinio meno kolekcijas Nacionalinėje Kanados galerijoje (kolekcijoje yra ir Lietuvos menininkų darbai).

Kanadietė organizavo Kanados dalyvavimą Venecijos bienalėje 2019 metais, yra kuravusi daugybę parodų, ji – prestižinio Kanados „Sobey Art“ apdovanojimo žiuri pirmininkė.

13-oje Kauno bienalėje dalyvaujantys menininkai atsižvelgia į šiuo metu aktualias temas: migracijos problemas, aktyvizmo ir komunikacijos svarbą, bendruomenės kūrimą, kelia ekologijos ir tvarumo klausimus. Paroda siekiama kvieisti lankyto-

tinį gyvenimą ir ką reiškia būti lėtai prarytam bei išnykti nuosavoje aplinkoje.

Čia medijų instaliacija atskleidžia iš dalies nuleptus dalykus – tai, kas glūdi už šviesą atspindinčio vandens paviršiaus. Objektai, kurie atrodo lyg perpjauti per pusę, šokinėja ir plaukioja vandenyje. Specialiai pagamintos keraminės dėžės ir dubenys, kurie pagal originalų sumanymą įrėmino ir pagarsino performansą, tapo vieta atsisėsti ir užuomina į patį renginį, įkūnijantį trapumo ir baigtinumo idėją.

Pirmąją bienalės atidarymo dieną VDU menų galerijoje „101“ buvo pristatyta Artūro Railos kuruojama Europos humanitarinio universiteto studentų performansų programa – savo kūriniuose jaunosios Baltarusijos menininkės Aliona Makhnach, Darya Karalkova ir Volha Mirenkova kėlė opius kultūrinius ir tapatybinius klausimus.

Į kūrybiškumolabirintus paskaitoje „Naratyvumas mene“ įtraukė austrų filosofas Klausas Speidelis, o vakare Kauno krepšinio namuose rodytas specialiai bienalei sukurtas Indrės Šerpytės ir Kauno šokio teatro „Aura“ performansas, nagrinėjantis prisilietimo fenomeną.

Renginių netrūko ir kitą dieną, kai Baltarusijos menininkų instaliacijas papildė pranešimai ir diskusijos, Velnių muziejuje parodyta žymios Kanados menininkės Sh. Boyle vaizdo projekcija, kurios pristatymo metu mistišką atmosferą kūrė ir gyvai choro atliekamos liaudies dainos.

Sh. Boyle garsėja drąšiais, fantastiškais figūros tyrinėjimais, ji atstovavo Kanadai 2013 m. Venecijos meno bienalėje, jos darbai pristatyti Paryžiuje, New Yorke, Los Angeles. Sh. Boyle yra prestižinių Kanados meno apdovanojimų Hnatyshyn Foundation Award ir Gershon Iskowitz Prize laureatė.

Bienalės renginių programoje ypatingas dėmesys skiriamas Jono Meko kūrybai, padariusiai didelę įtaką šiuolaikinio meno ir avangardistinio kino raidai. Lankytojai buvo kviečiami į Kauno valstybinį lėlių teatrą, kur pristatoma speciali J. Meko filmų programa, o joje – originalios 16 milimetrų juostos: „Tautos gimimas“ (1997), „Prarasta, prarasta, prarasta“ (1976), „Prisiminimai iš kelionės į Lietuvą“ (1972) bei filmas „Ištraukos iš laimingo žmogaus gyvenimo“ (2012).

Šią parodą organizuoja Kauno bienalė. Projektą remia Lietuvos kultūros taryba, Kauno miesto savivaldybė, renginiui skirta Kanados menų tarybos parama. Renginys pristatomas bendradarbiaujant su Kanados ambasados biuru Lietuvoje ir yra „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ dalis.

jus į prasmingus susitikimus su šiuolaikiniu menu ir jį kuriančiais profesionalais, iš naujo atrasti netikėtas erdves, apmąstyti žmonijos išgyvenimo istorijas su kuriomis susiduriame šiandien ar patyrėme netolimoje praetyje bei pasinerti į alternatyvios ateities vizijas.

Pagrindinė paroda išsidėsčiusi keturiose Kauno erdvėse – Lietuvos krepšinio namuose, T. Ivanausko zoologijos muziejuje, A. Žmuidzinavičiaus kūrinių, rinkinių ir Velnių muziejuje bei VDU menų galerijoje „101“. Meninės instaliacijos miestiečių ir miesto svečių laukia ir netikėtose miesto vietose. Visą bienalės laikotarpį susitikimuose su šiuolaikiniu menu ir jo kūrėjais lankytojus lydės profesionali gidų komanda, vyks įvairūs edukaciniai užsiėmimai

Ypač išpūdingas yra Velnių muziejuje net per tris aukštus eksponuojama L. Lapelytės specialiai šiai bienalei sukurta vaizdo instaliacija – trijų kanalų vaizdo projekcija su garsu ir keramika „Kas nutinka žuviai po mirties?“. Vaizdo įrašuose matomas neprofesionalų choras, atliekantis dainas apie pomir-

Kalbos premijos laureatė Donata Linčiuviene.

Vokalistė Dovilė Kazonaitė, kanklininkė Aistė Bružaitė ir birbynininkas Egidijus Ališauskas

Vis dar nepažangios Kalbos premijos laureatė

Astrida Petraitytė

Šiuos sarkastiškus (kartu ir guodžiančius) apmąstymus apie Kalbos premijos „nepažangumą“ sukėlė jau po aprašomo renginio paskelbtieji Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatai... Tarp šios premijos skyrimo motyvų buvo ir sutrikdžiusių, štai: „už kultūrinių stereotipų kritiką šiuolaikinio meno formomis“... Neseku taip įvertinto tarpdisciplininio meno atstovo Dainiaus Liškevičiaus kūrybos, negaliu liudyti apie jo pastarųjų metų pasiekimus, bet kyla įtarimas, kad intelektualiąją komisiją (kurioje garbūs įvairių meno sričių atstovai) šiam sprendimui įkvėpė performanso (jau sulaukusio „senaties termino“) aktualizavimas: „nepažangieji“, „meno nesuprantantieji“ garsiai piktnosini internetinėse platybėse pasklidusiu vaizdeliu – Liškevičius šokoladu (turbūt) išteptą veidą nusivalo mūsų Trispalve... Tad ryžtingas garbios komisijos atsakas „tamsuoliams“ ir sukirbino baugias nuojautas: ar ateityje neteks ir Kalbos premijos teikti už „stereotipų laužymą“, „pažangios naujakalbės diegimą“?..

Kalbos premijos, dar turinčios Felicijos Bortkevičienės vardą, laureatas/-ė tradiciškai paskelbiamas gegužės 7-ą – Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną; apdovanojimas įteikiamas metams einant į pabaigą (nežinia, kodėl, koku tikslu įtvirtintas šis atotrūkis tarp laureato įvardijimo ir pagerbimo).

Seimo sudaryta Lituanistinių tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija gegužę paskelbė: „Už ilgamečius neeilinius darbus lituanistikos baruose, už pastangas skatinti gražios ir taisyklingos lietuvių kalbos vartojimą ir už visuomenei reikšmingų darbų atlikimą bei rūpinimąsi lituanistiniu paveldu, šiais 2021 m. Kalbos premiją nutarta skirti redaktorei, vertėjai, tekstologei Donatai Linčiuvienei.“ Pagerbimo vakaras surengtas gruodžio 6-ą Valdovų rūmuose. Gausiai susirinkus Laureatės gerbėjams ar bent prijaučiantiems, buvo ir sveikinimo žodžiai tariami, ir muzikuojama, ir poezija bei proza skaitoma...

Seimo narys, šios komisijos pirmininkas Paulius Saudargas sveikindamas laureatę, pažymėdamas jos nuopelnus, turėjo pagrindo priminti ir pasigirstančias kalbos „tobulinimo“

iniciatyvas. Jo pabrėžta: „Dabar, kai lietuvių kalba patiria iššūkių norint ją modernizuoti, technokratiškai „iškastruoti“, svarbu, kad Lietuvos visuomenė turi valios ir supratimo pagerbti žmones, kuriems kalbos idealas ir ideali kalba yra vertybė, kurių pastangomis mūsų viešoji kalba dar gali būti pavyzdinga.“ Ko gero, tas „pavyzdingumas“ politikorektiškumą diegiantiems biurokratams gali pasirodyti taisytinu konservatyvumu...

Laureatės apdovanojimui Saudargas turėjo nuilpti nuo scenos – ši, matyt, iš kuklumo, į ją nepakilo, greta scenos tarė ir savo žodį, skirtą, kaip pati pasisakė, savajai redaktorių gildijai. Šiaip ar taip, į kolegas, prie „svetimų“ rankraščių triūsiančius kruopštukus laureatė pažvelgė per asmeninės patirties prizmę. Tai, kad ši patirtis susiklostė didžiąja dalimi sovietiniais metais (ilgus metus darbuotasi „Vagos“ leidykloje), netapo pretekstu kritiškam vertinimui, net priešingai – akcentuotas kruopštumas, darbas neskaičiuojant valandų, kolektyve vyravęs šiltas kolegiskumas, jauniesiems mokantis iš vyresnių. Abipusį – rašytojo ir redaktoriaus – pasišventimą tobulinant kūrinį Linčiuviene pailustravo ir tokiu pavyzdžiu: su Juozu Grušu redaguotąjį tekstą tekę ir reanimacinę palatoj aptarti – tokiais momentais ligonis iškart „atgydavęs“... Laureatė užsiminė apie tuometę cenzūrą – juk tokią sovietinę įstaigą kaip Glavlitą, skelbusią savo verdiktą „Leisti-neleisti“, mes, vyresnioji karta, puikiai prisimename. Pasak kalbėtojos, norėta, kad cenzorių vaidmenį atliktų kūrinį redaguojantys profesionalai, bet redaktoriai šiam bare nebuvo itin uolūs, kartais ir pagudraudavo. Nepriklausomybės metai, galėjome suprasti, įnešė ir suirutės vėjo – privatizuotos leidyklos bankrutuodavo... Kurį laiką bendradarbiavusi su įvairiomis naujai išikūrusiomis ir išitvirtinusiomis leidyklomis (pvz., „Baltos lankos“), Linčiuviene buvo pakviesta

į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą (LLTI), regis, tapusį prasmingos veiklos uostu. Čia jau prisireikė ne tik kalbos redaktorės, bet ir tyrėjos (tekstologės) talento – rengti, pavyzdžiui, Balio Sruogos Raštai.

Gal kuklios Laureatės kalbą galėjo papildyti – sudėliodamas pagrindinius jos „CV“ taškus – kuris nors ilgametis kolega ar rašytojas, šios redaktorės „lydėtas“ kūrybiniame kelyje... Štai kai kuriuos „chronologinius riboženklius“ teko susirasti internetinėje enciklopedijoje (www.vle.lt): „Vagoje“ Linčiuviene darbuotasi 1969–1994 m., prieš tai keletą metų triūsus „Minties“ leidykloje, o LLTI skirti 1994–2009-iejai.

Renginio didžiąją dalį sudarė meninė programa, režisuota monospektaklių kūrėjos, atlikėjos Birutės Mar. Buvom palepinti gausiais muzikos kūriniais. Vakaro vedėjai muzikologei Rasai Murauskaitei pristatant, scenoje pasirodė net dvi atlikėjų „komandos“ – M. K. Čiurlionio meno mokyklų styginių ansamblis, vadovaujamas Artūro Šilalės (koncertmeisteris Aleksandras Vizbaras) bei „suaugusiųjų“ trio: vokalistė Dovilė Kazonaitė, kanklininkė Aistė Bružaitė ir birbynininkas Egidijus Ališauskas. Vakaro programoje netrūko ir literatūros kūrinų (įterpiamų pramaišiu su muzika). Paliudyti Laureatės kaip vertėjos nuopelnai – Birutė Mar paskaitė fragmentą iš jos išverstos Antonino Artaud knygos „Teatras ir jo antrininkas“; po to nuskambėjo B. Sruogos tekstas – pasišaipymas iš „gazetnikų“, kuriems vis neįtinkąs Dramos teatro repertuaras.

Išgirdome net du poezijos „blokus“. Aktorius Aleksas Kazanavičius skaitė Oskarą Milašį – šis prancūzakalbis poetas, Vasario 16-osios Lietuvos diplomatas Paryžiuje pristatytas neatsitiktinai: Linčiuviene yra sudariusi dvi jo vertimų rinktines („Vienatvė, mano motina“ ir „Poezija“). Tiesiogiai nesiejant su Laureate, baigiamoji meninės programos dalis skirta Vytautui Mačerniui – jo 100-ųjų metinių proga; eilėraščius skaitė aktorius Artūras Dubaka.

Gal kiek eklektiškas – bet juk praturtinęs, tikrai praturtinęs vakaras baigėsi gausiais apdovanojimais. Vėl scenon pakilęs Saudargas priminė, kad nominantų Kalbos premijai buvo net septynetas – kiekvienam jų skirtos atminimo dovanėlės, pagerbimo raštai. Apdovonoti ir vakaro organizatoriai, atlikėjai. Galiausiai jau pačioje salėje vyko neoficialioji apdovanojimų dalis – gėlių puokštėmis, turbūt ir šiltais žodžiais Laureatę sveikino gausus gerbėjų būrys.

M. K. Čiurlionio meno mokyklos styginių ansamblis.

A. Petraitytės nuotraukos

„Išrašyti šviesų vardą...”

Aldona Ruseckaitė

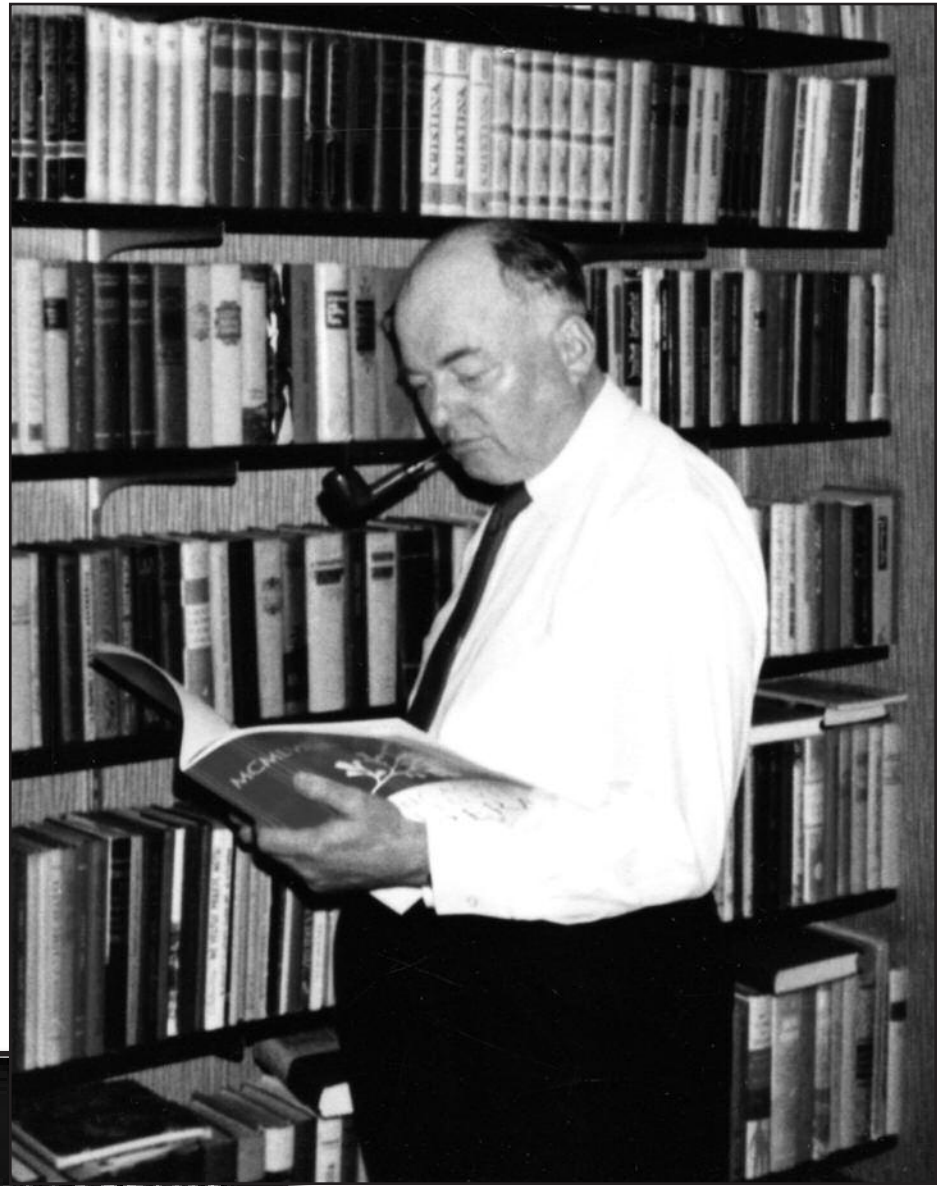
Jau baigiasi Vytauto Mačernio šimtmečio jubiliejaus metai. Turbūt Lietuvoje neliko bibliotekos, muziejaus, mokyklos, kur nebūtų įvykę šio poeto paminėjimai, jo gilios egzistencinės kūrybos skaitymai. Aišku, jog jaunojo poeto kūrybą vertina visos kartos – vyriausieji jį mena kaip sovietų nepripažintą, ilgai jo kūrybą nusirašinėję iš slaptinųjų užrašų, jaunimas atrado Mačernį kaip jiems artimą – nerimstantį, ieškantį, kūrybingą ir įdomų jauną žmogų. Nepaisant, jog apie daug dalykų ir įvykių, susijusių su Mačerniu, šįmet yra ištyrinėta, paskelbta ir aprašyta, tačiau vis dar randasi faktų, kuriuos būtų galima priminti. Šį kartą tokį impulsą davė Julijos Saulienės laišakai, kurių ryšelj saugau savo namų epistolikos dėžėje. Tad kokie čia ryšiai su V. Mačerniu? Moters vyras leidėjas Vytautas Saulius 1947 m. Romoje išleido pirmąją V. Mačernio knygą „Vizijos“, kurioje buvo septynios „Vizijos“ ir trylika sonetų. Kas buvo Vytautas Saulius, kurį išties verta prisiminti?

Vytautas Saulius gimė 1915 m. Rygoje, 1920 m. su tėvais grįžo į Lietuvą, Kaune ir Vilniuje universitetuose studijavo istoriją, 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau pasiekė Italiją, Romoje studijavo meną ir domėjosi knygų leidyba. Šioje šalyje jis ir prisiminė Vytauto Mačernio kūrybą, jau Lietuvoje pažinojo šį poetą, buvo skaitęs jo eilėraščius. Tad 1946–1947 metais gyvendamas Romoje, Lietuvos pasiuntinybėje, kartu su dailininku Kazimieru Žoromskiu ir poetu Juozu Kėkštu, kur buvo globjami ponios Vincentos Lozoraitienės, diplomato Stasio Loziračio žmonos, užsibrėžė išleisti Mačernio eilėraščius. Vyras dar nežinojo, kas atsitiko jaunajam poetui, kaip jis žuvo, įtarė, galbūt jį pradžudė brutali okupantų jėga... Deja, leidėjas V. Saulius neišduoda, iš kokių šaltinių gavo poeto kūrybos, tik savo tekste mini, jog kreipėsi į daug asmenų, bet jie neatsiliepė... Prisimindami V. Mačernio kūrybą, žinome, jog visiškai užbaigtu ciklu jis pats laikė „Vizijas“ ir jas, mašinėle atspausdintas, su įrašu padovanojo artimam bičiuliui rašytojui Pauliui Jurkui, kuris greičiausiai šią dovaną išsivežė pasitraukdamas į Vakarus.

V. Saulius į „Vizijų“ knygą parašė du straipsnelius: vieną „Palūžusi giesmė“, kuriame trumpai apžvelgė Mačernio gyvenimą, asmenį, kūrybą, įvertino „Vizijas“: „V. Mačernis baigė savo vientisinį poezijos kūrinį – „Vizijas“, kuris giliu idėjingumu bei subtiliai nauja formine išraiška, grynosios poezijos sferoje teikė naujų, etery skambančių muzikaliųjų vaizdų.“ Kitame tekste paminėjo rankraščių problemą, padėkojo visiems, kurie prisidėjo prie šio leidinio, ypač knygos dailininkui Vincui Petručiui Aleksandravičiui, kuris jaunojo poeto eilėms sukūrė puikius grafikos darbus ir taip papuošė knygą. Mačernio „Vizijas“ 1947 m. išleido Romos lietuvių centrinis komitetas. Tai štai viso būrio žmonių pastangomis, inicijuojant V. Sauliui, buvo išleista pirmoji Mačernio knyga. „Mes jaučiamės esą laimingi, galėdami Amžinajame Mieste mums prieinamomis raidėmis išrašyti šį šviesų vardą“ – savo žodyje prisipažino leidėjas V. Saulius. Vėliau ši knyga tapo bibliografinė reikėnybe. Tad palikdami šį svarbų, šviesų V. Sauliaus darbą, dar pasekime jo gyvenimo kelią. 1949 m. V. Saulius išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas, gyveno Čikagoje. 1951 įsteigė knygų leidyklą „Terra“. Po metų šią leidyklą perdavė kitam asmeniui ir įkūrė „Litho Art Studio“ leidyklą su modernesne dizaino studija. Vėliau „Litho Art Studio“ įrangą perkėlė į „Draugo“ spaustuve, (kurį laiką čia ir dirbo), su modernino jos techniką.

Iš viso V. Saulius parengė ir išleido apie 50 leidinių. Šiam leidėjui buvo ypatingai svarbi leidžiamų knygų meninė ir estetinė pusė. Tad ir kitas įvykis V. Saulių sieja su Mačerniu. 1961 m. Čikagoje buvo išleista V. Mačernio eilėraščių rinktinė „Poezija“ – tad šįmet yra šio leidinio šešiasdešimtmečio

jubiliejus. Lietuvoje dar niekas negalėjo išleisti poeto kūrybos, nors tuojau po jo žūties sužadėtinė Bronė Vildžiūnaitė, kurios rankose buvo Vytauto rankraščių sąsiuviniai, ir artimas bičiulis Juozas Jurkus kaip ir bandė organizuoti knygos leidybą, bet nuo pirmojo žingsnio paašikėjo, jog jokios galimybės nėra, geriau slėpti ir saugoti rankraščius, kad jų nenusavintų saugumas. O štai Amerikoje susitelkė bičiulių būrys ir išleido jaunojo poeto kūrybos rinktinę, kurios sudarymu rūpinosi Mačernio universiteto laikų bendramokslis, artimas draugas Kazys Bradūnas. Jis rašė laiškus į Lietuvą poetui Eugenijui Matuzevičiui, prašė iš bičiulių surinkti kiek įmanoma daugiau Vy-

Leidėjas Vytautas Saulius, išleidęs pirmąją V. Mačernio knygą „Vizijos“

tauto rankraščių ir siųsti juos Amerikon. Čia pagelbėjo ta situacija, jog Mačernis neslėpė savo kūrybos, parašęs eilėraščių, rodė jį draugams, leisdavo nusirašyti, tad nuorašų buvę bendramoksliai turėjo išties daug. Taip pavyko surinkti didžiąją dalį Mačernio kūrybos. Knygai įvadinį straipsnį parašė kitas Mačernio artimas bičiulis, mokslų draugas Alfonsas Nyka-Niliūnas. Knyga buvo išleista mecenato gydytojo Albino Šmulksčio lėšomis, išleido tuomet neseniai įkurtas „Į laisvę“ fondas, skirtas lietuviškai kultūrai remti. Čia vėl turime grįžti ir prisiminti leidėją Vytautą Saulių. Jis dalyvavo šios Mačernio knygos leidybiniame darbe, matė, kokias puikias iliustracijas sukūrė dailininkas Paulius Augustinavičius, džiaugėsi, jog ši knyga turėtų būti puošni. Taip ir įvyko, V. Saulius pasiekė, jog knyga išėjo išties meniškai ir estetiškai ypatinga, solidi.

V. Saulius į amžinybę iškeliavo 1987 m. Čikagoje. Nekrologe apie šį žmogų buvo rašoma: „Vytautas

Saulius yra vertas paminėjimo „Aiduose“ labiausiai dėl savo meilės grožiniam raštui. Jis juk ir meniškų knygų redaktorius, ir jų leidėjas. Vytautas Saulius buvo gana tylus, susimąstęs, lyg ir vienišas, nieiškęs glaudžių draugysčių. Jo galvoje brendo kiti planai – leisti knygas. Vytautas Saulius buvo žmogus, kuriam už viską labiau rūpėjo grožinio rašto estetiškas spausdinimas ir tam tikslui jis aukojo gyvenimą. Šimtinėmis prenumeratomis jis rėmė ir „Aidus“. Susitikę Čikagoje, dažniausiai kalbėdavom apie žurnalą, jo leidybą ir išėivijos spaudą. Tai buvo jo mieliausia tematika. Tokį idealistą žmogų malonu buvo pažinti žemiškoje kelionėje ir pagarbiai prisiminti iškeliavusį į kitą pasaulį. Velioniui spaudos darbuose ištikiškai talkino žmona – Julija Vailokaitytė-Sauliuvienė.“ Tad dabar laikas grįžti prie laiškų, kuriuos saugau. Leidėjo Vytauto Sauliaus žmona Julija Saulienė (1927–1995). Ji vartojo trumpesnę pavardę variantą – Julija Saulienė arba tiesiog Saulius. Ši moteris buvo verta savo vyro. Gimusi Kaune, mokslus baigė pasitraukusi į Vakarus, Čikagoje įgijo socialinio darbo magistro laipsnį, šioje srityje visą gyvenimą aktyviai darbavosi, užėmė svarbias pareigas: dirbo labdaros organizacijoje Lietuvos Dukterys, nuo 1980 m. jos seniūnė, buvo Imigrantų tarybos socialinės globos viršininkė, 1990 m. su kitais įsteigė labdaros „Lietuvos vaikų viltis“ organizaciją, taip pat įkūrė Čikagos „Caritas“ talkos būrelį, kuriam vadovavo. Aktyviai dalyvavo JAV Lietuvių Bendruomenės veikloje, nuo 1988 m. Socialinių reikalų tarybos narė. Atrodytų, jog moteris apsikrovusi visokiais sudėtingos veiklos rūpesčiais, tačiau niekada nenutolo nuo vyro kultūrinės leidybinės veiklos, žinojo jo kiekvieną leidžiamą knygą, kuo pajėgdama talkino.

Ir štai tik vieneri metai buvo praėję nuo vyro mirties, o ponija Julija jau 1988 metais atvažiavo į Lietuvą, aplankė ir Maironio lietuvių literatūros muziejų, jautėsi laiminga, jog susipažino su darbuotojais, tačiau ir pastarieji džiaugėsi.

Nukelta į 8 psl.

Lietuviški Kalėdų kūrėjai

Ieva Marija Mendeikaitė

Artėjant šventiniam sezonui daugelis ieško ką prasmingo, originalaus ir išskirtinio galėtų padovanoti savo artimiausiems žmonėms – šeimai, draugams, gal net ir gyvūnams. Tačiau pandemijos situacijai įsismarkavus nesinori pernelyg daug laiko praleisti prigrūstuose prekybos centruose, todėl yra puiki išeitis – užsisakyti dovanas internetu ir paremti Lietuvos kūrėjus.

Vienas iš tokių Lietuvos kūrėjų verslų – „Žalčio sodas“, kur gaminami natūralūs vienetiniai rankų darbo odos gaminiai. Čia galima išsigyti ir Amerikoje, ir senojoje Europoje mėgstamas mažytes interjero detales – kėdės kojines. Taip yra vadinamos grindų apsaugos kėdės. Jos saugo grindis nuo subraižymo, gyventojų ausis nuo triukšmo, kurį sukelia atitraukiama kėdė. Taip pat tai gali būti mažmožis, suteikiantis kambariui jaukumo. Taip pat tokios kojinės baldams gali būti naudojamos ir stalams, nors jie ilgai stovės nejudinami ir nestumdomi, tačiau ši detalė baldui su apautom kojom suteiks jaukumo, o kambariui – šiltą atmosferą. Taip pat parduotuvėje galima išsigyti odinius puodelių padėkliukus, raktų pakabukus, adatinės, pinigines, knygų skirtukus ir net peilių dėklus! Na, o turbūt pats šilčiausias šių dirbinių aspektas yra tai, kad jie yra vienetiniai, todėl tokių pačių neturės niekas kitas, be to, šie gaminiai išpuošti gražiais senoviškais lietuvių liaudies motyvais, simboliais ir ženklais.

Norintiems odą pakeisti kažkuo kitu taip pat rekomenduojame apsilankyti lietuvių kūrėjų rankų darbo parduotuvėje „VIRVELINE“, kurioje stalo padėkliukus, padėkliukus puodeliams ir net kilimus galima užsisakyti pagamintus iš...virvių! Tačiau ne tik iš šiaip virvių, bet iš kruopščiai ir originaliai pateiktų Jurgos Gaubaitės atrinktų medžiagų. Elektrėnuose gyvenanti virvės gaminių kūrėja Jurga Gaubaitė nuo mažens gerėjosi močiutės meginiais ir atkakliai sekė jos pavyzdžiu. Taigi, perėmusi močiutės entuziazmą mezgimui, Jurga užaugo su sentimentaliais atsiminimais ir aiškia aistra rankdarbiams. Jurgos teigimu, meilė rankdarbiams ją aplankė dar vaikystėje:

Vaidos Petreikis darbai iš veltinio

Dailūs „Ceramicat“ indeliai

„Mano močiutė buvo nuostabus žmogus. Žiūrint iš šiandienos perspektyvos, negaliu suvokti, kaip ji viską spėjo? Ir namų ūkis, ir maistas, ir atsargos žiemai (vaistažolės, konservai). Jos rankdarbiai verti atskiro tomo – nuo austų didžiulių raštuotų antklodžių (marškomis vadindavo) ir dailiausių megztų pirštinių su pereinančių spalvų lelijomis iki pat voratinklio trapumo nėrinių, makrame pynimo užuolaidų.“

Paklausta, kodėl pasirinko dirbti būtent su virvėmis, Jurga teigia, kad pirmiausia todėl, kad rezultatus galima pamatyti gana greitai: „Virvė stora (5 mm), gaminyje neriasi itin maloniai. Jei kažkas nepavyksta, labai paprasta išardyti ir daryti iš naujo. Gaminyje nuo to nenukenčia. Taip pat svarbu ir ilgaamžiškumas. Poliesterio virvė yra puiki medžiaga, kuri neblunka, netįsta, nekeičia formos, puikiai skalbiama. Man tai labai svarbu, nes vertinu minimalizmą, neperkrautą aplinką, kurioje – tik būtiniausi dalykai. Taigi galiau

virvės gaminius pritaikyti daugeliui interjero stilių. Pavyzdžiui, daiktadėžės puikiai atliepia visus poreikius. Tai – stilinga, paprasta bei miela, nes neabejoju, kad tokiuose gaminiuose juntama ir kūrėjo energetika, įdėta meilė“, – apie prekinio ženklo ištakas pasakoja Jurga.

Ieškantiems dovanų mažiesiems ar mylimiems keturkojams, nuostabi vieta jas atrasti – „Mini Camp“; tai gražių daiktų „stovykla“ vaikams (ir gyvūnams). Čia galima nusipirkti rankų darbo „palapines“ su mielomis pagalvėlėmis viduje, kuriose jaukumą tikrai atras namuose gyvenanti katė ar kitas uždaras, minkštas vietas mėgstantis gyvūnelis. Atskirai galima nusipirkti ir pagalvėlių, kurios puikiai tiks ir namuose, ir lauke ir kurios leis jūsų vaikams surengti smagų arbatos vakarėlį su savo draugais.

Mėgstantiems kokybišką keramiką, gražius puodelius ir originalius indus vertėtų pažiūrėti lietuvių projektą, pavadinimu „RaMi Keramiką“. Šio projekto autorė – Ramunė, o projekto idėja jai kilo dėl noro sukurti jau-

kų ir originalų dizainą, kuris neprarastų savo funkcionalumo. „RaMi keramika“ – tai rankų darbas nuo pirmos idėjos ir daikto vizijos iki galutinio jau užbaigto produkto. Čia galima rinktis iš praktiškai visų indų kategorijų – puodelių, lėkščių ir lėkštutėlių, dubenų bei vazų ir t. t., tai tikrai platus pasirinkimas kiekvieno skoniui ir namų interjerui. Negana to, šiuos darbus puošia ir šmaikštūs posakiai (pvz. – puodelis logikos arba pyrago lėkštė), unikalūs piešiniai ir formos, bet svarbiausia – daug jaukumo.

Indų mėgėjams vertėtų akį užmesti ir į kitus lietuvių kūrėjus „CeramiCat“.

Keramikos dirbtuvių įkūrėja Inga apie verslo pradžią kalba džiaugsmingai: „Keramiką kuriame kartu su vyru Viktoru. Labai džiaugiuosi mūsų komandiniu darbu. Ši veikla – tai mūsų gyvenimo būdas, savirelizacijos priemonė, savotiška meditacija, kurioje lie-

„Bohometry“ sienos papuošimas

ki vienas su gabalėliu molio, geromis mintimis ir rankomis, norinčiomis kurti. Aš, Inga, esu baigusi farmacijos studijas. Džiaugiuosi turėdama galimybę kasdien padėti žmonėms. Viktoras – diplomuotas ir savo darbą mylintis istorikas. Tačiau visada abu ieškujome, kaip galėtume išreikšti save kūryboje. Keramika užsiimame ketvirtį metų ir be galo džiaugiamės, kad tai, kas mums patiems suteikia daug džiaugsmo, patinka ir mūsų klientams. Mūsų keramika gimė iš noro, kad namuose būtų jauku, šviesu ir gera. O dviese visos idėjos įgyvendinamos lengviau. Kūrybai mus įkvepia gamta. Labai ją mylime ir patys gyvendami gamtoje, kasdien ją stebėdami semiamės noro ir idėjų savo darbams.“

Tai tikrai yra ta vieta, kurioje su meile ir šiluma rankomis gaminti indai ir suvenyrai šildo kiekvieno širdis ir namus. Negana to, visi nulipdyti indai yra padengti gražia ir labai subtilia glazūra, kuri tikrai patiks ir kuklumą bei paprastumą mėgstančiam žmogui, ir ryškias spalvas ir persidengiančius kontrastus besirenkančiam pirkėjui.

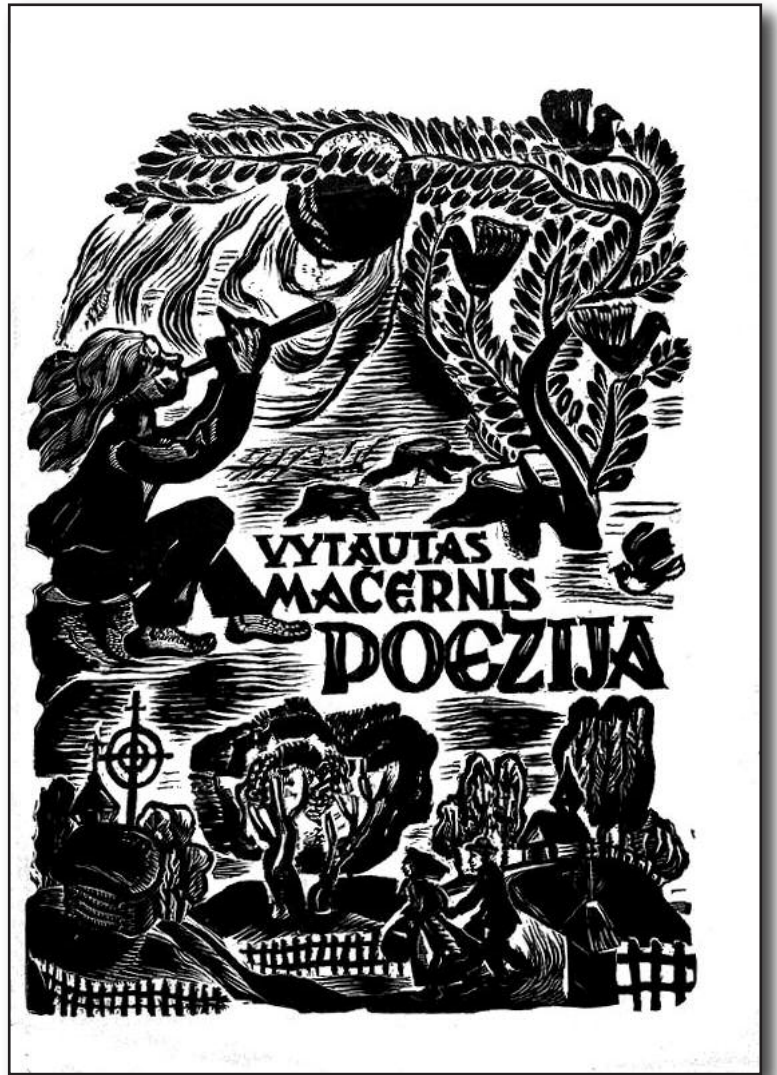
„Išrašyti šviesų vardą...“

Atkelta iš 6 psl.

Jeigu kiti išeiviai dar ilgoką laiką buvo atsargūs, neišsivaizdavo, kokie galėtų būti tolimesni Sovietų sąjungos veiksmai, nesukubėjo perduoti savo archyvą, tai ponija Julija iš karto persiuntė V. Mačernio knygas: ir „Vizijas“, ir „Poeziją“, jau galėjome matyti ir džiaugtis. Ji siekė, jog jos vyras Lietuvoje būtų žinomas kaip lietuviškų knygų leidėjas. Moteris buvo pilna entuziazmo: ji muziejui užprenumeravo žurnalą „Laiškai lietuviams“, kurį redagavo kunigas Juozas Vaišnys, (prisipažino, jog „Laiškai lietuviams“ į Kauną užsakiusi įvairioms įstaigoms bei asmenims 20 egzempliorių.) Muziejininkams taip pat užprenumeravo žurnalus – „Metmenis“, ir „Aidus“. Ieškojo žmogaus, kuris siųstų į muziejų Algimanto Mackaus knygų leidimo fondo leidinius, juos ilgą laiką siuntė fondo pirmininkas Gintautas Vėžys. Julija nuolat džiaugėsi: „negaliu atsidžiaugti Lietuvos atgimimo įvykiais, gavau daug spaudos.“ (Iš laiško autorėi 1988 10 28), „Mes žavimės Jumis visais ir džiaugiamės visokeriopu atgimimu.“ (1989 05 07). „Gėrimės Jūsų visų idealizmu, pasišventimu ir nenuilstamu darbu dėl Tautos gerovės ir laisvės. Skaitau Jūsų žurnalus „Caritas“ ir „Katalikų pasaulį“, labai prasingi, dviasią keliantys žurnalai. Supakavau Jūsų muziejui dėžę knygų: „P. Augius“, „H. Ra-

dauskas“, „Niliūnas“, „J. Vailokaitis“ ir kitas, atveš laivu...“ (1990 10 14). „Džiaugiamės, kad po truputį susitvarkys gyvenimas Lietuvoje...“ (1991, Kalėdos). „Vakar skaičiau Tavo straipsnį apie Maironį žurnale „Laiškai lietuviams“ – gražiai rašai, dviasią pakelia. Dabar reikia daug tokių, kad žmonės galėtų didžiulis savo turtinga praeitimi ir turėtų už ko laikytis, kol ateis nauji idealistai – Tautos žadintojai.“ (1992). Laiškuose moteris pasakoja apie atvažiujančius svečius į JAV iš Lietuvos, kuriems dovanoja knygas: „Iš Lietuvos buvo S. Geda, prof. Č. Kudaba – puikūs žmonės, mes jais žavimės.“ (1988 10 28). Julija Saulienė į Lietuvą atvažiavo keletą kartų, lankė giminačius, bet tuo pačiu rūpinasi labdaringa veikla. Ji su kitais išeivijos veikėjais vežė vaikus į JAV gydymui, rėmė „Caritą“ ir senelių globą.

Tai štai kaip yra susipynę visi įvykiai, keliai ir vingiai. Smagu minėti Vytauto Mačernio knygos „Poezija“ jubiliejų, o jį minint suvokti, kas buvo laisvas pasaulis ir kas okupuotas, cenzūruojamas, be lašo demokratijos. Lietuvoje šio poeto knyga išėjo 1970 m., pavadinimu „Žmogaus apnuoginta širdis“, kurią parengė mokslininkas Vytautas Kubilius. Tai buvo Vytauto Mačernio vėlyvas atėjimas į lietuvių literatūrą, bet poetas spėjo tapti jauniausiu literatūros klasiku. Prie šio titulo reikšmingai prisidėjo ir lietuvių išeivija.

Algis Norvilas

Atkelta iš 3 psl.

5. Jaunimo organizacijos. Vaikus reikėtų iš mažens išrašyti į jaunimo organizacijas, jei jos tik prieinamos. Čikaga tuo atveju laiminga, nes turi dvi tokias organizacijas: ateitininkus ir skautus. Šalia šeimos, jaunimo organizacijos yra vienas svarbiausių tautinės savimonės užuomazgos šaltinių. Tam tikra prasme jos išeivijoje yra tėvynės tęsinys, suteikiantis tautybei idėjinius rėmus ir sudarantis progos draugystės ryšiams. Aš pats jaunystėje buvau skautukas, bet moksleivio amžiuje, kai pradėjau domėtis idėjiniiais dalykais, kai jokiū būdu nebenorėjau, panašiai kaip Juozas Gaila, kiek skaičiau jo prisiminimuose, būti įvilktas į uniformą ir gal veikiamas brolių Rimo ir Stasio Rudžių pavyzdžio, įsijungiau į ateitininkus. Tikriausiai suveikė ir abiejų tėvų gilus tikėjimas.

6. Lituanistinė mokykla. Ji svarbi tuo, kad ji suteikia žinių papildą (kalba, istorija, muzika, šokiai) savo tautybę pilniau suvokti, suprasti ir gal net pamilti. Todėl būtina, jei tik yra galima, vaikus leisti į lituanistinę mokyklą. O kur mokykla gausesnė, ten gali atsirasti proga ir draugystės ryšiams.

7. Lietuva. Ryšiai su tėvyne yra itin svarbūs. Ten yra likęs tautos kamienas. Kol giminytė artima, tie ryšiai paprastai būnu tamprūs, tačiau giminytėi tostant, jie pradeda trūkinėti. Kai čia kalbu apie ryšius, tai neturiu omenyje kokios nors „žvaigždės“ pakvietimą, o suvedimą žmonių su žmonėmis. Teigiamas įtakos šiuo atžvilgiu turi įvairios valstybinės ir universitetų programos: studijos, kursai. Savo ruožtu išeivijos organizacijos kartu su Lietuvoje esančiais atstovais galėtų ruošti stovyklas, studijų dienas, piligrimines keliones ir pan.

Dėl tautinės tapatybės ugdymo pačioje Lietuvoje daug ko pasakyti negaliu, nes nepažįstu iš arčiau visų aplinkybių. Be abejo, kaip ir visur, manychiau, svarbus vaidmuo tektų mokyklai, bažnyčiai, žiniasklaidai ir universitetams. Iš tolo stebint, gal šiuo metu silpniausia grandis yra žiniasklaida ir uni-

versitetas. Pavyzdžiui, toks delfi.lt tautiniu atžvilgiu yra bevardis ir bedvasis žinių šaltinis. Bet gal tokia ir yra jo paskirtis. Susidaro įspūdis, kad kai kuriuose universitetuose tyko mados pagunda, o mada, kaip A. Maceina taikliai pastebėjo, „temdo vertės sąmonę“ („Bažnyčia ir pasaulis“, p. 59). Nesistebėčiau, jei kai kur kiltų pavojus pačiai lituanistikai, atsirastų bandymai „tobulinti“ lietuvių kalbą ir kt. Galų gale, aišku, didžiausios įtakos, pagal vienokios ar kitokios valdžios išsirinkimą ir jų pačių ryžtingą veiklą, turės patys žmonės.

1974 m. paskelbėte reikšmingą straipsnį „Psichologo žvilgsnis į lituanistinę auklėjimą išeivijoje“. Koks dabar būtų Jūsų požiūris į šį auklėjimą?

Turėjau pasitikrinti, ką ten rašiau. Prisipažinsiu, kad padėjus į šalį pirmuose puslapiuose minimus išimtinai dipukams būdingus dalykus, viskam kitam ir dabar visiškai pritarčiau. Lituanistinis švietimas turi prisitaikyti prie aplinkos, kartu žadinti skirtingumo, ypatingumo sąmonę. Norėčiau tikėti, kad šis straipsnis paskatino įvesti pamokas, kurios jaunas žmones supažindino su išeivijos visuomene ir jos institucijomis. Gal dėl to visiems pradėjo darytis aiškiau. Nektardamas straipsnio turinio, tik tiek dar pridursiu. Matydamas mus supančią realyvizmą persunktą visuomenę, siūlyčiau labiau pabrėžti tai, ką buvau pavadinęs idėjinio susipratimo ugdymu, kai diegiamas gilesnis savos lietuviškos tapatybės suvokimas. Taip pat siūlyčiau – čia gal daugiau tėvams – kur tik galima, lituanistinį auklėjimą jungti su dalyvavimu lietuvių jaunimo organizacijose. Tai praplėstų medžiaginę erdvę, kurioje išmokstami dalykai galėtų sulaukti atgarsio ir tokiu būdu greičiau įsisavinami.

Baigdamas, Gediminai, noriu Jums padėkoti už visai nelauktus ir labai taiklius klausimus. Stebiuosi jų plačia apimtimi. Malonu matyti, kad mus pastebite ir mūsų veikla domitės.

Labai dėkui už įdomius bei išsamius atsakymus.

Nuoširdžiai sveikiname su jubiliejiniu Gimtadieniu!

Lietuviški Kalėdų kūrėjai

Atkelta iš 7 psl.

Pavyzdžiui, vasaros metu nusprendus paskanauti braškių su pienu ir cukrumi, geriausiai tam tinkantis indas bus būtent „CeramiCat“ nulipdytas baltos talpos indas su glazūruotomis braškėmis ant kraštų. O kai šaltą žiemą norėsis tik sėdėti namuose prie židinio ir jaukiai stebėti pro langą krentančias snaiges, tam puikiai tiks švelniai pilkšvos, juodais smulkiais taškeliiais pagražintos lėkštės. O norint papildyti tamsų vakarą trupučiu šilumos ir šviesos, verta apgalvoti ir originaliai nulipdytą, žaliai ir baltai glazūruotą žvakidžių teikiamus privalumus.

Kalbant apie žvakides sunku būtų nepaminėti „Candle-Hand“. Tai įmonė, kuri siūlo žmonėms natūralias, rankų darbo rankas/žvakides. Taip, perskaitėte teisingai, šios žvakės – tai natūralios rankų formos, aukščio ir sudėjimo žvakės. Kiekviena jų – unikali, pagaminta iš aukštos kokybės parafino, todėl dega tikrai ilgai ir dėl savo išvaizdos tikrai dar ilgai gali būti panaudota tiesiog kaip itin originali interjero detalė ar tapti smagia, galbūt net šokiruojančia dovana draugams ar artimiesiems. Taip pat šios žvakės gali būti pačių įvairiausių spalvų bei atspalvių – nuo pastelinių iki ryškiai neoninių.

Bohemiškiesiems menininkams ir jų artimiausiems žmonėms taip pat nereikėtų pro šalį apeiti „Bohometry“ parduotuvės. Tai – macrame rankų darbo dekoru elementai bei aksesuarai. Čia taip pat galima nusipirkti įvairiausių lietuviškų rankų darbo gaminių – sapnų gaudyklių, sieninių papuošimų, kalėdinių dekoracijų, vaisių indelių, stalo papuošimų, užuolaidų surišimų ir t. t. Viskas, ką čia rasite, atitinka aukščiausią kokybę ir yra be galo išskirtina. Taip pat verta atkreipti dėmesį ir į nuostabiuosius rankų darbo giliukus, kuriuos siūlo menininkė Vaida Petreikis. Tai labai paprasta, tačiau be galo originali idėja, kai veltinio ir gilių viršūnelių pagalba sukuriamas ilgaamžis „giliukas“, kuris tinkamas puošti tiek namus, tiek automobilį, tiek Kalėdų eglutę ir t. t. Vaida taip pat velia ir naujagimių batukus, Kalėdų elfų ir nykštukų kepurėles bei daugelį kitų, širdžiai mielų ir mažų dalykelių.

Tikiuosi, šis straipsnis Jus įkvėps ieškoti, atrasti ir paremti originalių idėjų kupinus Lietuvos kūrėjus bei parsinešti namo dalelį tos kalėdinės šventiškos nuotaikos, kurią sukuriame atiduodami ir stebindami vienas kitą.